

Christmas Møller (1894–1948). Den konservative leder flygtede til England i 1942 og blev her som leder af Det Danske Råd i London en nøgleperson i modstandsbevægelsen. Gennem BBC opfordrede han den danske befolkning til aktiv modstand mod besættelsesmagten. Han vendte hjem som helt og blev udenrigsminister i befrielsesregeringen, men kom i et stigende modsætningsforhold til sit gamle parti – kløften mellem modstandsfolk og samarbejdspolitikere var simpelthen for stor. Det var bl. a. det sønderjyske spørgsmål, der skilte. Borgerlige kredse ønskede igen en grænserevision (s. 147). Christmas Møller var stærkt imod. Ved valget i 1947 opstillede han uden for partierne, men blev ikke valgt. Gyldendals billedarkiv

Tabel 25: Partiernes mandattal ved Folketingsvalgene 1939–1950

	1939	1943	1945	1947	1950
Socialdemokratiet	64	66	48	57	59
Radikale	14	13	11	10	12
Konservative	26	31	26	17	27
Venstre	30	28	38	49	32
Retsforbundet ¹	3	2	3	6	12
Kommunisterne ²	3	—	18	9	7
Danske Samling ³	0	3	4	0	—
Bondepartiet ⁴	4	2	—	—	—
Nationalsocialisterne ⁵	3	—	—	—	—
Andre	1	0	1	1	0
Ialt	148	148	149	149	149

¹Danmarks Retsforbund, stiftet 1919. ²Danmarks Kommunistiske Parti, stiftet 1919. ³Dansk Samling, stiftet 1936. ⁴Bondepartiet (1934–45). ⁵Danmarks Nationalsocialistiske Arbejderparti (1932–45). Regeringspartierne er skrevet med halvfed.

kommission, som først kom med sine konklusioner 10 år senere).

Samtidigt med at politikere og befolkning altså hurtigst muligt ønskede at vende tilbage til »normale tilstande«, så havde krigen efterladt nogle problemer, som krævede en reaktion. Det gjaldt således de store – ofte sorte – krigstidsgevinster, som mange havde opnået. I 1945 blev der gennemført en pengeombytning. Personer, som havde tjent en sort formue, og som ikke havde fået den omsat til »skjulende« værdigenstande, kunne nu vælge mellem at brænde deres pengesedler eller vedkende sig skattesvindel. Pengeombytningen blev året efter fulgt op af en ekstraskat, der blev opkrævet af de registrerede formuegevinster.

5. Den lille og den store historie

Danmarkshistorien omfatter millioner af almindelige menneskers livsforløb – mennesker, der har levet, kæmpet, arbejdet, elsket, lidt, festet, søgt mening i tilværelsen, opdraget børn o.s.v.

Vi vil i det følgende se nærmere på ét af disse livsforløb.

I 1905 fødtes en pige i et lille hus i Nordsalling tæt ved den nuværende Sallingsundbro mellem Salling og Mors i Jylland. Hun var nr. 10 i en søskendeflok, der de næste år blev til 14. Hun fik navnet Kathrine.

Hun voksede op i stor fattigdom. Faderen var plaget af dårligt helbred, men mad skulle der jo på bordet, og faderen måtte derfor tage det arbejde, som bød sig for den gruppe af mennesker, som ikke selv ejede jord: som kreaturpasser, høstarbejder m.v. På grund af det dårlige helbred var det selvfølgelig ekstra vanskeligt for faderen at få et mere fast arbejde, og familien flyttede derfor til stadighed rundt efter arbejdsmulighederne.

Faderens løn var lille – der var jo rigeligt med arbejdskraft på landet på dette

tidspunkt, og moderen var derfor tvunget til at påtage sig alt muligt forefaldende arbejde: rengøring, vask, havearbejde m.v., og børnene blev »sendt ud for at tjene« så snart, der overhovedet var nogen, der ville ansætte dem.

Faderen forsøgte i øvrigt desperat at ændre familiens økonomiske vilkår. Tilsyneladende syslede han længe med en eller anden opfindelse, men forgæves. Senere erhvervede han en lille landejendom og to heste og påtog sig transportopgaver og fik dermed både direkte og ind imellem også indirekte et tilskud til familiens økonomi. Med Kathrines ord:

»En overgang kørte han også med slagteri-affald, blandt andet grisetæer og nyrer. Og da affaldet var billigt, brugte vi en del hjemme, vi var jo en stor flok, især når de store var hjemme på fridage.« (34)

Kathrine måtte allerede fra 5-årsalderen tage sig af de mindre søskende på grund af moderens arbejde. Og hun kom første gang »ud at tjene« i 8–9-årsalderen, men da det barn, hun passede, døde, kom hun hjem igen. Fra 11–12-årsalderen havde hun fast »plads«, og skolegangen kom i anden række – ofte havde hun svært ved at holde sig vågen i skolen, fordi hun havde været tidligt oppe for at malke.

Kathrine var meget interesseret i at lære noget i skolen, men ud over trætheden og hyppige skoleskift, måtte hun også kæmpe mod de gældende normer for, hvad en »fattig-pige« kunne tillade sig.

Hun fortæller:

»Det var nu besværligt med alle de store gårdmandsbørn, for de kunne jo ikke tåle, at jeg næsten kunne skrive fejlfrít, og når vi havde hovedregning eller andre ting, som vi skulle svare på, skulle de alle vende sig om, da jeg jo sad ved det nederste bord. De skulle se om jeg havde hånden i vejret til at svare, og de kaldte mig »5 finger« ... Jeg var stolt, men alligevel ked af at lære Grønbech altid roste mig, for jeg

kunne ikke være i fred for de andre ...

Jeg sad tit inde i skolestuen i frikvarteret af samme grund. Og en dag lige efter eksamen kom læreren ind til mig og sagde, at jeg jo efter mine karakterer skulle rykke op til det øverste bord. Men jeg bad om at blive siddende, der hvor jeg sad. Og det blev vi så enige om, var det klogeste.«

De »pladser« Kathrine havde som tjenestepige var selvfølgelig mere eller mindre gode, men hovedreglen var arbejde dagen lang, ikke blot inde, men også ude i mark, mose, stald og i øvrigt forefaldende arbejde – lønnen var ikke meget mere end kost og et elendigt kælder-, kvist- eller staldværelse som logi.

Det følgende er en beskrivelse af Kathrines værelse, fra hun var 13, til hun var 15 år:

»Nede i kælderen var der mange mærkelige ting, blandt andet et spisekammer, som var aflåst, et hønsefold, hvor hønsene kunne gå op ad en stige og ud i gården, og så under kældertrappen oppe fra køkkenet en brønd, som bestod af en tønde, som var gravet ned i jorden, og som automatisk fyldtes med vand fra undergrunden.

Jeg sov i den modsatte ende af kælderen, ud mod fjorden. Der var et lille vindue, som i et kohus lige over min seng. Og så var der bag døren ud i det fri en mægtig kloak, og når der var højvande satte vandet ind gennem kloakken, som jo havde udløb i fjorden. Jeg måtte så vade ned gennem kælderen med stearinlys eller køkkenlampe, og iført et par søstøvler. En dag jeg skulle have dem af og sat op på mit bord, som bestod af to omvendte fiskekasser, faldt den ene støvle i vandet, og jeg måtte jo have den samlet op og vendt med skafet nedad, så den kunne være nogenlunde tør til om morgenen.

Der var meget uhyggeligt dernede i den mørke kælder. Lige ved siden af min seng var der en hel logulv, som var stablet med pileris, som efterhånden var blevet så tørre, at det raslede når musene legede tagfat ...«

Efter at have haft forskellige »pladser« ændredes hendes situation afgørende, da hun 17 år gammel blev gravid, fødte en pige og derefter blev gift.

Indtil nu kunne denne livsforløbskitse i grove træk passe på hundredetusinder af piger/kvinder fra det danske landbrugs-samfunds nederste lag i de foregående århundreder, hvor dårlige levevilkår var gået i arv fra generation til generation – først dårlig ernæring og hårdt arbejde som barn, derefter dårligt job, fattigdom, nedslidning, underprivilegering og mange børn som voksen (hvis man selv og børnene overlevede!!). Og de ydre vilkår var ofte ledsaget af en oplevelse af magtesløshed, som billedligt talt var kommet ind med modernælken, og som opvækst og voksentilværelse bestyrkede. Selv virkningerne af den almindelige skolegang (skoleloven af 1814) begrænsedes kraftigt af den sociale arvs tunge mekanismer.

Men arven fra landbrugssamfundets nederste lag var ikke den eneste faktor i Kathrines liv. Omkring 1920 havde det danske samfund jo allerede i en 100-års-periode været ramme om en kraftig forandringsproces økonomisk og politisk. Befolkningsudviklingen havde øget antallet af jordløse på landet og dermed øget presset på deres levevilkår. Samtidigt havde den hurtige udvikling af byerhvervene åbnet muligheder for et alternativ til landarbejdstilværelsen. Allerede i mange årtier havde der været en strøm fra land til by (og for nogles vedkommende helt til Amerika).

Kathrine og hendes mand sluttede sig til denne strøm og flyttede til en provinsby, hvor manden fik arbejde ved én af den nye tids store arbejdspladser, jernbanen. I en periode muliggjorde hans faste job, at Kathrine – i overensstemmelse med tidens kønsrolleidealer – kunne komme til at »gå hjemme«.

Bytilværelse betød ikke i sig selv en klar forbedring af levevilkårene. Strømmen mod byerne havde skabt boligmangel og

havde betydet, at selv de mest elendige lejligheder/værelser kunne lejes ud:

»Vi flyttede ind i en anden lejlighed, og jeg havde mad med, som skulle varmes, men da jeg så køkkenbordet, hvor maden skulle spises, fortrak jeg. Der var dybe revner fyldt med slam og dyr. Hvor så det ud over det hele. Bag ved en kiste ude på loftet stod der en skoæske, og jeg tænkte, nu har de måske glemt at få skoene med. Men da jeg lukkede op, var der en stor lort i den. Når vi skulle på wc, skulle vi ned og over i gården.

Min mand tog begge børn og rejste om til sin mor med dem, og da de var taget af sted, satte jeg mig til at tude: men det hjalp jo ikke, jeg måtte jo til at tage fat. Jeg skurede og skrubbede og maledede. Der havde boet en gammel mand i lejligheden, og han havde haft seng i stuen, og spyttet på gulvet med gamle skrå, så der var en hel kage, som jeg måtte skrabe af med en spartel.«

Ikke blot var boligforholdene dårlige, men beskæftigelsesvilkårene var også højst usikre for byarbejdere i slutningen af 20'erne og ikke mindst i 30'erne. Mandens periodevise arbejdsløshed drev igen Kathrine ud på arbejdsmarkedet. Hun giver selv følgende begrundelse:

»Julepakken.

Engang mens jeg var hjemme på ejendommen, som min far havde købt, blev mine små brødre og jeg uenige med nabocens store børn, og de begyndte at kalde os »kommuncunger«. Og det sved vel nok, men min far var jo en syg mand, og min mor sled og slæbte, men der var jo ikke noget dengang, der hed sygehjælp eller dagpenge, og min mor fik måske 1 kr. om dagen og så lidt fødevarer med hjem. Det har altid siddet i mig lige siden – og jeg husker det andet år vi boede her i Skive, 1928, at vi havde så lidt til jul, og så havde min mand efter lange overvejelser gået hen og meldt sig til juleindsamlingen. Og så traf det sig sådan, at han lige netop kom i arbejde den dag, ved løsning på havnen, som gaven skulle hentes. Og de skulle arbejde om aftenen også, så jeg blev nødt til at skulle hen og hente gaven.

Viden er magt.
Kathrine (th) på Roskilde Højskole i 1957.
Privatfoto

Hvor var jeg syg og nervøs hele dagen. Men jeg måtte jo af sted. Og jeg tror, det var den sværeste tur jeg nogensinde har gået, og jeg bestemte i mit stille sind, at det skulle mine børn ikke udsættes for. Så jeg begyndte så at tage arbejde, hvad jeg kunne få med vask og rengøring. Og hvad jeg tjente, købte jeg altid først og fremmest noget til børnene for.»

Var det barndomsoplevelser og økonomisk tvang, der fik Kathrine til at søge ud på arbejdsmarkedet, så blev det til gengæld efterhånden andre personlige drivkræfter, der gjorde sig gældende.

I de følgende årtier blev Kathrine aktiv i fagforeningen og i Socialdemokratiet, stemte dørklokker ved valgenc, solgte mærker ved 1. maj-møderne, var aktiv i Arbejdernes Samariterforbund, der bl.a. delte mælk ud til »Københavnerbørn« og var aktiv i Socialdemokratiets kvindeudvalg, som bl.a. arrangerede fester for pensionisterne. I fagforeningen kom hun til at stå for dagpengeudbetalingen, kontingentindbetalingen og månedsregnskabet, og hun blev formand for Kvindeligt Arbejderforbunds lokalafdeling.

Kathrines tilknytning til arbejdsmarkedet kom til at vare mere end 35 år – så satte helbreddet en stopper for videre arbejde, og hun måtte på pension:

»Jeg var på »Løven« (apotek) i nøjagtig 20½ år, så måtte jeg holde op på grund af mine ben, slidigt. Jeg holdt i grunden meget af mit arbejde både her og der, og jeg var meget ked af, at lægen påbød mig at holde op, da jeg kun var 60 år.«

Kathrines livsforløb er i sig selv et lille stykke Danmarkshistorie, der som antydning undervejs kan illustrere og eksemplificere den store Danmarkshistorie – det danske samfunds forvandling fra landbrugssamfund til industrisamfund, det 20. århundredes socialpolitik, kvindernes nye rolle i det økonomiske og politiske system, det faldende børnetal (Kathrine fik selv 3 børn), hverdagsforholdenes udvikling (f.eks. boligforhold og levestandard), det 20. århundredes tilværelsesopfattelser m.v.

Der er kun medtaget et begrænset antal oplysninger om Kathrines livsforløb, men nok til at illustrere, hvordan de historiske

vilkår har fastlagt rammerne for hendes liv – på samme måde som de historiske vilkår fastlægger rammerne for ethvert livsforløb.

Menneskene er imidlertid ikke kun passive produkter af historien. Tværtimod er summen af mange menneskers livsforløb, handlinger og meninger en afgørende historieskabende kraft.

Kathrines historieskabende indsats består i, at hun har været én blandt mange, der bl.a.

- 1 reagerede mod de dårlige levevilkår på landet ved at vandre væk, og dermed bidrog til samfundets økonomiske omstillingsproces,
- 2 forholdt sig til »de nye tider« ved at få færre børn end forældregenerationen og dermed bidrog til de store befolkningsmæssige forskydninger, der har præget det 20. århundredes Danmark,

3 reagerede mod de dårlige bolig- og levevilkår i bycentrene ved at flytte til eget hus i randen af byen, og dermed var en lille del af en forvandringsproces, der forandrede bosættelsesmønster og landskabsbillede,

4 (som kvinde) gik ud på arbejdsmarkedet og ikke alene det – blev fagligt aktiv og dermed gradvist var med til at ændre kvinders rolle i samfundet,

5 aktivt støttede et politisk parti og dets politiske linie, og dermed var med til at give partiet den opbakning, der gav det regeringsmagten og en afgørende indflydelse på f.eks. sociallovgivningen fra 30'erne og fremad til nutiden.

Dermed har Kathrine været én af de aktive deltagere i udformningen af det samfund, som vi skal kikke nærmere på i det følgende: Det moderne Danmark.

Det moderne Danmark – tiden efter 1945